

17. Азаров А. Права человека, международный и российский механизм защиты / Азаров А., Ройтер В., Хюфнер К. М., 2003 г. – 557 с.
18. Пашук Т. І. Львів нац. універ. ім. І. Франка, «Право людини на ефективний державний захист її прав та свобод» / Пашук Т. І. – Львів, 2006 р.

УДК 342.7

**ДОКТРИНАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНВАЛІДІВ В УКРАЇНІ
DOCTRINAL RESEARCH
OF CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS INVALIDS IN UKRAINE**

Чорненький В.І.,
*асистент кафедри основ права України
юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Проаналізовано історіографію дослідження конституційно-правового статусу інвалідів в Україні як одного із спеціальних правових статусів людини і громадянина. Досліджено основні українські та зарубіжні наукові джерела, присвячені конституційно-правовому регулюванню статусу інвалідів.

Ключові слова: конституційно-правовий статус інвалідів, наукові дослідження конституційно-правового статусу інвалідів в Україні.

Проанализирована историография исследования конституционно-правового статуса инвалидов в Украине как одного из специальных правовых статусов человека и гражданина. Исследованы основные украинские и зарубежные научные источники, посвященные конституционно-правовому регулированию статуса инвалидов.

Ключевые слова: конституционно-правовой статус инвалидов, научные исследования конституционно-правового статуса инвалидов в Украине.

The historiography of the constitutional and legal status of disabled people in Ukraine, as one of the special statuses of a person and citizen, was analyzed. The basic Ukrainian and foreign scientific sources, devoted to constitutional and legal regulation of the status of people with disabilities were researched.

Key words: constitutional and legal status of persons with disabilities, scientific researches on constitutional and legal status of disabled people in Ukraine.

Постановка проблеми. Формування України як правової, демократичної та соціальної держави вимагає реформування правової політики держави крізь призму ставлення до людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності, безпеки як найвищої соціальної цінності. На сучасному етапі розвитку України відчувається гостра потреба як докорінних конституційно-правових перетворень, так і впровадження нових підходів до ставлення та нормативного закріплення відносин між людиною та органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами. Вважаємо, що у цьому аспекті важливе значення має проблема оптимального та ефективного механізму конституційно-правового закріплення статусу інвалідів в Україні.

Стан дослідження. Питання дослідження окремих аспектів конституційно-правового статусу інвалідів були предметом досліджень таких вчених, як О. В. Скрипнюк, Д. О. Єрмоленко, В. Ф. Веніславський, О. З. Панкевич, Д. М. Сковронський, П. М. Рабінович, Р. О. Павлюков. Разом з тим слід зазначити, що у вітчизняній юридичній науці наразі немає комплексного дослідження конституційно-правового статусу інвалідів в Україні.

Метою статті є узагальнення наукового матеріалу, еволюції наукової думки щодо проблем правового регулювання конституційно-правового статусу інвалідів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Проведення в Україні у 2003 році Року людей з інвалідністю [1], парламентських слухань у 2004 році щодо забезпечення соціальних, економічних, правових і конституційних гарантій у сфері соціального захисту та реабілітації інвалідів, ратифікація Верховною Радою України у 2009 році Конвенції ООН про права інвалідів від 13 грудня 2006 року [2], затвердження Кабінетом Міністрів України у 2012 році Національного плану дій з реалізації Конвенції про права інвалідів на період до 2020 року [3] свідчить про те, що дослідження конституційних засад статусу інвалідів має як теоретичне,

так і практичне значення для сучасного правотворення та державотворення України.

Основний Закон України не містить норм, присвячених статусу інвалідів в Україні. Тому однією із першочергових проблем сучасної науки конституційного права України є проведення теоретико-правового аналізу конституційно-правового статусу інвалідів та його складових елементів.

У зв'язку з цим підвищився інтерес до наукових пошуків у цій сфері з боку як науковців, так і представників громадських об'єднань інвалідів та практичних працівників соціальної сфери, про що свідчить захист дисертацій, видання монографій, посібників, значна кількість статей на сторінках спеціалізованих періодичних видань та доповіді представників органів влади. Однак не всі проблеми реалізації та захисту прав, свобод та гарантій інвалідів можна вважати вирішеними, а можливості для наукових пошуків – вичерпаними. Актуальність вивчення теоретичних і практичних проблем становища інвалідів зростає не тільки через необхідність наукового дослідження елементів їх конституційно-правового статусу, але й через визначення подальших кроків у реформуванні законодавства про статус інвалідів. Деякі важливі проблемні питання або взагалі не були предметом глибокого правового аналізу, або вивчалися фрагментарно (права інвалідів та гарантії їх реалізації та захисту). У переважній більшості наукові аналізи цих питань стосувалися окремих галузевих аспектів правового становища інвалідів, і тому не враховували зміни правової реальності останніх років в Україні. На нашу думку, це стосується як монографічних видань, так і дисертаційних робіт, захищених останніми роками. Не проведено порівняльно-правового аналізу нормативно-правових актів України про статус інвалідів та актів зарубіжного законодавства, хоча вважаємо, що таке дослідження дозволило б ефективно використати позитивний досвід провідних країн для України.

На сьогодні в українській юридичній літературі ґрун-

тований теоретико-методологічний аналіз конституційно-правових аспектів статусу інвалідів, зокрема законодавчої бази регулювання, поняття та елементів правового статусу, реалізації та захисту особистих, соціальних, економічних, політичних та культурних прав, обов'язків та гарантій прав інвалідів, ще не є достатнім. До того ж сучасні погляди щодо місця правового статусу інвалідів у системі конституційного статусу людини і громадянина є категорично іншими, порівняно з радянським періодом.

Питання пов'язані з визначенням правового статусу інвалідів набули актуальності після проголошення незалежності України та стали об'єктом наукових пошуків багатьох науковців гуманітаріїв, у тому числі правознавців, які вивчали проблеми конституційного, адміністративного, трудового права, права соціального забезпечення тощо.

Викладення доктринальних досліджень конституційно-правового статусу інвалідів, на нашу думку, необхідно представити за схемою, відповідно до якої, спочатку проаналізуємо дослідження права і свобод людини і громадянина з точки зору формування України як правової та соціальної держави, конституційно-правового статусу людини і громадянина, а потім охарактеризуємо дослідження присвячені конституційно-правовому статусу інвалідів.

На розгляді питання про права і свободи людини та громадянина в контексті висвітлення проблем формування України як правової та соціальної держави, сконцентрованою так чи інакше свою увагу чимало вітчизняних дослідників. Одним із перших спроб дослідження зв'язаності держави правами й свободами людини і громадянина є монографія А. П. Зайця «Правова держава в контексті сучасного українського досвіду» [4]. Дослідник вказує, що правова держава – це та держава, в якій реально функціонує режим зв'язаності влади правами і свободами людини й громадянина, яка юридично зобов'язана захищати і гарантувати ці права та свободи. Зв'язаність держави правами й свободами означає не що інше, як обмеження держави цими правами й свободами, правову і юридичну детермінованість [5, с. 20]. На відміну від А. П. Зайця, який акцентує увагу при аналізі прав людини на понятті «правова держава», для Д. О. Єрмоленка [6] та О. В. Скрипнюка [7] провідним є поняття «соціальна держава». Науковці розкривають генезис соціально-економічних прав людини як найбільш важливий в умовах формування в Україні соціальної держави. Зокрема, на думку Д. О. Єрмоленка, ключовими принципами соціально-економічних прав в соціальній державі є принципи відповідальності останньої за забезпечення прожиткового мінімуму і розподіл національного прибутку, визнання та забезпечення яких є важливою задачею соціальної держави [6, с. 16].

Серед наукових доробків вітчизняних науковців-правознавців, які активно розробляли та розробляють питання конституційно-правового статусу людини і громадянина, міститься інформація про поняття та складові елементи конституційно-правового статусу, що є предметом нашого дослідження.

Вагомий внесок у дослідження міжнародно-правового захисту прав людини належить М. М. Антонович [8]. У своїх працях вона звертається до проблеми міжнародної системи захисту прав людини з точки зору участі України в цих процесах, сучасного стану та перспектив участі нашої держави у міжнародному механізмі захисту прав людини.

У спільних роботах А. М. Колодія та А. Ю. Олійника «Права людини і громадянина в Україні» [9] та «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні» [10], на основі Конституції та законодавства України розглянуто правовий статус, конституційні права, свободи та обов'язки, механізм забезпечення прав і свобод людини і громадянина, роль судових та правоохоронних органів у їх забезпеченні.

В інших дослідженнях А. Ю. Олійника висвітлено правовий статус людини і громадянина та його елементи, конституційні права, свободи та обов'язки, конституційно-

правовий механізм забезпечення реалізації прав та свобод людини і громадянина, діяльність судових, правоохоронних та контрольно-наглядових органів у забезпеченні прав, свобод і обов'язків особи.

В. М. Малишко у статті «Конституційно-правовий статус людини та гарантії його забезпечення» проаналізував концепції конституційно-правового статусу та охарактеризував його складові елементи. На думку дослідника, законодавство України приведено у відповідність з універсальними стандартами прав людини і розроблений механізм реалізації конституційних положень [11].

Значний внесок у дослідження прав людини і громадянина належить П. М. Рабіновичу. Серед його праць варто виділити такі, як: «Права людини і громадянина» [12], «Права людини громадянина в Україні: конституційна перспектива» [13] та ін. У своїх наукових роботах П. М. Рабінович висвітлює загальнотеоретичні підходи до розуміння прав людини і громадянина, класифікації конституційних прав людини та громадянина, проблеми загально-теоретичної інтерпретації конституційно-правового статусу людини і громадянина в Конституції України, міжнародних стандартів прав і свобод людини і громадянина та визначає основні тенденції сучасного розвитку прав людини.

Провідний спеціаліст у галузі загальної теорії держави і права та загального порівняльного правознавства академік О. Ф. Скакун, у праці «Теорія права і держави» [14] вагому роль відводить висвітленню питання людини та її правового статусу. Зокрема, у цій праці розкриває: теоретичні аспекти правового статусу людини, його ознак, структури та видів; теорію покоління прав людини; основоположні права та свободи людини і громадянина; основні обов'язки людини і громадянина; національні та міжнародні гарантії прав і свобод людини і громадянина.

Окремі теоретичні проблемні питання, що стосуються предмету нашого дослідження розкриті в роботах провідних вчених-конституціоналістів, а саме: А. С. Головіна [15], В. В. Молдаван [16], А. С. Пазенюк [17], В. Ф. Погорілка [18], О. В. Скрипнюка [19], О. Ф. Фрицького [20], Н. К. Шапталі [21], Н. Г. Шукліної [22] та інших. У своїх дослідженнях вказані автори значну увагу приділяють питанням поняття та змісту конституційно правового статусу особи, класифікації та гарантій прав та свобод людини і громадянина.

Оскільки після прийняття Конституції України у 1996 році збільшився інтерес до наукового аналізу проблем конституційного права як науки, то відповідно і зростає кількість дисертаційних робіт, в яких розглядається питання конституційно-правового статусу особи та його елементів.

Теоретичні та практичні проблеми правового статусу особи, гарантій прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а також забезпечення конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні вирішують у своїх дисертаційних роботах: Т. О. Бринь [23], Е. В. Горян [24], Т. М. Заворотченко [25], Д. О. Єрмоленко [6], О. О. Кравченко [26], Л. І. Летнянчин [27], О. А. Михайлюк [28], Ж. М. Пустовіт [29], О. В. Пушкіна [30], Т. А. Француз-Яковець [31] тощо.

В загальному вищевказані дослідники правовий статус особи розглядають як комплексну категорію, яка відображає увесь спектр зв'язків людини та громадянина із суспільством, державою та міжнародним співтовариством. Базис правового статусу особи становлять її права, свободи, законні інтереси та обов'язки, передбачені у Конституції та законодавстві України, а також основоположних міжнародно-правових актах. Це загалом визначає правове становище особи в житті держави та її місце, роль і значення у регулюванні суспільних відносин.

У загальній теорії права та науці конституційного права існують різні підходи до класифікації правового статусу особи. З усіх існуючих класифікацій науково обґрунтованими та практичними є ті, що відображають види

правового статусу особи. О. Ф. Скакун класифікує їх на загальний (конституційний) статус, спеціальний статус та індивідуальний статус.

Проблемні аспекти спеціально-правових статусів розглядалися у дослідженнях: Б. В. Бабіна [32], О. М. Бикова [33], І. Г. Ковалишина [34], І. Г. Лиска [35], Т. І. Мендеграл [36], В. Й. Пашинського [37] та інші.

Важливе теоретичне і практичне значення, для проведення нашого дослідження є розгляд наукових доробків про правовий статус інвалідів, механізм та гарантії його реалізації. Після проголошення незалежності України було захищено дисертаційні роботи, предметом яких виступали різні складові правового статусу інвалідів. Однак переважно ці дослідження присвячувалися розгляду питань соціального захисту та реабілітації інвалідів. Проте менше уваги приділено конституційно-правовому статусу інвалідів.

Вважаємо, що необхідно коротко висвітлити основні положення кандидатських та докторських дисертацій, які захищені за останні 20 років в Україні. Так, Л. П. Шумна у 2002 р. захистила кандидатську дисертацію на тему «Правові основи реабілітації інвалідів в Україні» [38]. У роботі розглянуто правову природу, мету та принципи реабілітації інвалідів. Заслужують на увагу підходи автора до визначення понять: «інвалідність», «соціальний захист інвалідів», «правовий статус інвалідів», «реабілітація інвалідів», «реабілітаційні заходи, що надаються інвалідам», «медична реабілітація інвалідів», «соціальна реабілітація інвалідів», «професійна реабілітація інвалідів». Сформульовано положення щодо вдосконалення юридичного механізму забезпечення та гарантування права інваліда на реабілітацію. При цьому дослідник доводить в роботі про виключно перевагу судового порядку вирішення спорів, що виникають у сфері реабілітації, над адміністративним. Однак Л. П. Шумна, висвітлюючи питання правового статусу інвалідів, розкриває його тільки крізь призму права на соціальний захист та права на реабілітацію. Інші елементи правового статусу дослідниця не досліджує та не розкриває.

Дисертаційну роботу «Правове забезпечення соціального захисту дітей-інвалідів» В.С. Тарасенко присвячено комплексному дослідженню правових засад формування системи соціального захисту дітей-інвалідів [39]. Автор визначила складові механізми соціального захисту дітей-інвалідів та розкрила правові аспекти їх матеріального, соціально-побутового та медичного забезпечення. Питання правового статусу дітей-інвалідів розкрито фрагментарно, оскільки охарактеризовано лише права та гарантії дітей-інвалідів у сфері освіти та забезпечення працею та обгрунтовано необхідність встановлення додаткових гарантій щодо отримання дітьми-інвалідами освіти та працевлаштування. Не погоджуємося із пропозицією дослідниці про прийняття закону України «Про соціальний захист дітей-інвалідів», адже нагромадження та розгалуження законодавчих актів з питань правового статусу інвалідів-дорослих та інвалідів-дітей може призвести до збільшення колізій та прогалин у цій сфері правового регулювання.

У 2009 році М. В. Чічкань захистила дисертацію на тему «Правове регулювання соціального захисту інвалідів в Україні» [40]. Праця присвячена теоретичним і практичним аспектам встановлення та розвитку права на соціальний захист як одного із провідних прав інвалідів у соціальній державі. У роботі проаналізовано аспекти правового статусу інвалідів лише через характеристику цих осіб як: 1) суб'єктів трудових відносин, з особливою увагою щодо спеціальних правових гарантій у забезпеченні умов їх праці; 2) суб'єктів пенсійних правовідносин для визначення підстав та умов отримання пенсій у зв'язку із інвалідністю.

У цьому ж 2009 році подібну за предметом дослідження дисертацію «Соціально-правовий захист інвалідів в Україні», захистив Р.О. Павлюков [41]. У роботі узагальнено наукові здобутки та погляди щодо правового регу-

лювання суспільних відносин, що виникають у результаті взаємодії між інвалідами і суспільними та середовищним бар'єрами. Аналізуючи нормативно-правові акти щодо соціально-правового захисту інвалідів, автор вказує що їм властиві деякі негативні ознаки, які стосуються всього законодавства України. Законодавство щодо соціально-правового захисту інвалідів, хоча у цілому і відповідає міжнародним і європейським стандартам, однак характеризується розпорошеністю нормативного матеріалу, тобто норми, що регулюють це питання, містяться у великій кількості нормативно-правових актів різного рівня (понад 500 нормативно-правових актів). При цьому не з метою подолання та усунення цієї негативної тенденції, а «з метою забезпечення більшої поінформованості населення, зокрема інвалідів, та сприяння правозастосовчій діяльності пропонується провести певну систематизацію нормативного матеріалу». Погоджуємося із пропозицією про видання офіційного збірника документів присвяченого соціально-правовому захисту інвалідів в Україні. Однак, не підтримуємо пропозицію про прийняття Соціального кодексу, який «забезпечить більш ефективний вплив на правове регулювання соціально-забезпечувальних відносин за участю інвалідів». Зважаючи на особливий статус інвалідів та їх категоріальну різноманітність, вважаємо за доцільне прийняття кодифікованого акту, який закріплюватиме та деталізуватиме правовий статус інвалідів.

Дослідження правового регулювання пенсійного забезпечення по інвалідності в солідарній пенсійній системі здійснив Н. П. Коробенко [42]. На підставі історико-правового аналізу етапів виникнення, становлення та розвитку пенсійного забезпечення інвалідів формулює нові підходи до визначення понять «пенсія внаслідок загального захворювання» та «пенсійні правовідносини по інвалідності в солідарній пенсійній системі». Здійснено класифікацію пенсійних правовідносин по інвалідності у разі настання інвалідності внаслідок загального захворювання чи травми, не пов'язаної із трудовою діяльністю особи. Сформульовано також пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері пенсійного забезпечення по інвалідності в солідарній пенсійній системі.

Основним завданням дисертації Н. М. Биби «Правове регулювання трудових відносин з інвалідами» [43], стало вирішення питання про необхідність у диференціації регламентації трудових відносин з інвалідами, яка не суперечила б ідеям рівності й соціальної справедливості, у межах реалізації інвалідами свого конституційного права на працю. У роботі розглянуто історичний розвиток інституту працевлаштування інвалідів, охарактеризовано підходи до визначення дефініцій «інвалід» та «працевлаштування інвалідів». Звернено увагу на особливості реалізації права інвалідів на працю та гарантій його забезпечення. Автор зробив аналіз основних засад правової політики держави щодо інвалідів і розробив пропозиції щодо приведення національного законодавства у відповідність до норм міжнародно-правових актів, але обмежився тільки сферою трудових правовідносин з інвалідами.

У дисертації С. В. Попова «Правовий механізм реалізації конституційного права на працю в сучасних умовах» підрозділ 4.4. присвячено особливостям працевлаштування інвалідів. На основі критичного аналізу існуючої системи працевлаштування інвалідів, дослідник розкриває основні недоліки її організації, що спричинили неефективність цієї системи. Звертається увага на внесенні відповідних змін до чинного законодавства з метою об'єктивного визначення для підприємств, праця на яких має серйозні протипоказання, кількості робочих місць для працевлаштування інвалідів, які можливо привести у відповідність до чинного законодавства про робочі місця й порядку працевлаштування інвалідів, а також сприятиме зменшенню витрат на сплату штрафів через об'єктивну неможливість таким підприємствам дотримуватись установленого законодавством нор-

мативу, що дозволить використовувати ці кошти на реалізацію виробничих і соціальних завдань [44].

Дослідження окремих аспектів правового статусу інвалідів здійснювали у свої дисертаціях К. С. Міщенко «Механізми державного управління соціальним захистом інвалідів в Україні» [45], О. К. Лаптінова «Правове регулювання реабілітації засуджених з інвалідністю в умовах відбування покарання» [46] та В. І. Петрушевич «Адміністративно-правове регулювання зайнятості інвалідів» [47].

Окресливши основні проблеми, висвітлені у дисертаційних роботах вчених-правознавців, вважаємо, що більша їх частина стосується соціального захисту, соціального забезпечення, реабілітації, трудових прав інвалідів та гарантій їх захисту. Із цього вбачаємо, що в Україні відсутні дисертації, в яких розглядається питання саме конституційно-правового статусу інвалідів.

Зважаючи на те, що переважно нормативно-правові акти в Україні приймаються з огляду на законодавство Російської Федерації, вважаємо за доцільне розглянути деякі дисертації російських дослідників, які розкривають правовий статус інвалідів у сусідній державі. Особливу увагу приділено працям, що захищені по спеціальності 12.00.02. Так, А. Г. Чепурний у докторській дисертації «Конституційно-правове регулювання державної політики щодо соціальної політики інвалідів бойових дій» [48] здійснив правовий аналіз сутності соціального захисту населення як конституційно закріпленої функції соціальної держави, її місце в різних концепціях соціальної політики. Охарактеризував конституційно-правові засади визначення інвалідів бойових дій як об'єкту соціального захисту в Російській Федерації. Розкриває конституційно-правові основи формування, сутність і зміст державної політики бойових дій в умовах соціальної держави, а також структуру та функції механізму її реалізації. Автор пропонує практичні заходи щодо вдосконалення конституційно-правових засад державної політики щодо соціального захисту інвалідів бойових дій в умовах реформування соціальної сфери.

К. Б. Бароцька частково у своїй дисертації висвітлює питання законодавчого забезпечення надання соціальної допомоги інвалідам та реалізації державної соціальної політики щодо інвалідів, розглядаючи їх як найбільш гострі проблеми та пріоритетні напрямки сучасного розвитку соціальної сфери в Російській Федерації [49].

У своїй дисертації «Особливості конституційно-правового статусу інвалідів в Російській Федерації» Рахимлі Араз Паша Огли визначив поняття, зміст та елементи правового статусу інвалідів в Російській Федерації, місце пра-

вового статусу інваліда в системі конституційно-правових статусів фізичних осіб, особливості реалізації особистих і соціально-економічних прав та свобод людини і громадянина в конституційно-правовому статусі інваліда [50].

Розгляд конституційних та законодавчих положень, які закріплюють гарантії реалізації конституційного права на освіту дітей-інвалідів, а також комплекс проблем, пов'язаний із практикою їх застосування, став предметом дослідження О. С. Ільїної у роботі «Конституційне право на основну загальну освіту і гарантії його реалізації дітьми-інвалідами в Російській Федерації» [51].

С. Ю. Алімов аналізує публічно-правову сутність, досвід організації і діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо конституційного та законодавчого забезпечення прав ветеранів та учасників бойових дій в країнах СНД, які стали інвалідами [52].

Т. А. Лихіна у своїй дисертації «Права інвалідів: проблеми міжнародно-правового регулювання і міжнародні зобов'язання Російської Федерації» [53] піднімає питання проблем міжнародно-правових актів і рішення міжнародних органів (ООН та Ради Європи), а також законодавство і практику Росії у сфері прав інвалідів. На думку російської дослідниці, специфіка прав інвалідів в порівнянні з правами людини полягає в змістовному розширенні і особливій формі здійснення деяких загальновідомих суб'єктивних прав.

Розгляд проблем суспільних відносин, що складаються в процесі законодавчого забезпечення конституційних прав інвалідів в Російській Федерації здійснив С. М. Брізєцький у дисертації «Законодавче забезпечення конституційних прав інвалідів у Російській Федерації» [54]. Автор здійснив науковий аналіз проблем теорії і практики реалізації прав інвалідами та розглянув закономірності, поняття, правові форми, ефективність конституційно-правового механізму забезпечення прав інвалідів та його елементів.

Висновки. Опрацювання доктринальних досліджень щодо проблем конституційно-правового статусу інвалідів в Україні дає підстави констатувати, що, не зважаючи на значне теоретичне і практичне значення досліджуваної нами теми, спеціальних праць, які б розкривали конституційно-правовий статус інвалідів немає. З питань конституційно-правового статусу інвалідів існують лише «фрагментарні» напрацювання на рівні статей, глав, параграфів у навчальних посібниках, підручниках, монографіях та дисертаційних роботах. Системного дослідження динаміки сучасного розвитку конституційно-правового статусу інвалідів в Україні не здійснювалося, але потреба у цьому є як з теоретичної сторони, так і з практичної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про додаткові заходи щодо посилення соціального захисту інвалідів та проведення у 2003 році Року людей з інвалідністю : Указ Президента України від 02 грудня 2002 року // Офіційний вісник України. – 2002. – № 49.
2. Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і факультативного протоколу до неї : Закон України від 16 грудня 2009 року № 1767-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 9. – Ст. 77.
3. Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 серпня 2012 року // Офіційний вісник України. 2012. – № 59.
4. Заєць А.П. Правова держава в контексті сучасного українського досвіду / А. П. Заєць. – К. : Парламентське видання, 1999. – 248 с.
5. Заєць А. П. Правова держава в Україні: концепція і механізми реалізації : Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / А.П. Заєць ; Київ. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 1999. – 36 с.
6. Ермоленко Д.О. Правовий статус людини і громадянина в Україні як соціальній державі: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Д.О. Ермоленко ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2002. – 20 с.
7. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні : Проблеми теорії і практики / Скрипнюк О. В. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – С. 186–245.
8. Антонович А. А. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: теорія і практика. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 384 с.
9. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
10. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підручник / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : «Прав. єдність», Всеукр. асоц. вид., 2008. – 350 с.
11. Малишко В. М. Конституційно-правовий статус людини та гарантії його забезпечення / В. М. Малишко // Стратегія розвитку України. – 2011. – № 3. – С. 207–210.
12. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: Навчальний посібник / Рабінович П. М., Хавронюк М. І. – К. : Атіка, 2004. – 464
13. Рабінович П. М. Права людини громадянина в Україні: конституційна перспектива/ П. М. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 3. – С. 3–18.

14. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. – 3-тє видання. – К. : Алерта, 2012. – 524 с.
15. Головін А. С. Захист праві і свобод людини і громадянина при здійсненні правосуддя в рішеннях Конституційного Суду України / А. С. Головін. – К. : Логос, 2011. – 304 с.
16. Молдаван В. В. Конституційні права, свободи, обов'язки людини і громадянина : навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / В. В. Молдаван.
17. Пазенюк А. С. Права і свободи людини і громадянина в Україні : навчальний посібник / А. С. Пазенюк. – К., Акавідав, 2010. – 175 с.
18. Погорілко В. Ф. Конституційне право України : підручник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – К. : Правова єдність. – 2010. – 432 с.
19. Скрипнюк О. В. Проблеми розвитку демократичного державного управління в контексті забезпечення прав і свобод людини в Україні / О. В. Скрипнюк // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 2. – С. 16–21.
20. Фрицький О. Ф. Конституційне право України : підручник / О. Ф. Фрицький. – 3-тє вид. переробл. та доповн. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 502 с.
21. Шаптала Н. К. Конституційне право України : навч. посіб. / Н. К. Шаптала, Г. В. Задорожня. – Запоріжжя : Дике Поле, 2012. – 479 с.
22. Шукліна Н. Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні: (проблеми теорії і практики) : монографія / Н. Г. Шукліна. – К., Центр навчальної літератури, 2005. – 424 с.
23. Бринь Т. О. Конституційний Суд України в механізмі захисту та забезпечення прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Т. О. Бринь ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2010. – 19 с.
24. Горян Е. В. Органи місцевого самоврядування в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав і свобод громадян України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Е. В. Горян ; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К, 2005. – 20 с.
25. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : монографія / Заворотченко Т. М. – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2007. – 256 с.
26. Кравченко О. О. Захист прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України: доктринальні, прикладні та компаративні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. О. Кравченко ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К.: 2011. – 16 с.
27. Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Л. І. Летнянчин ; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – 20 с.
28. Михайлюк О. В. Проблеми забезпечення конституційних гарантій захисту прав і свобод людини в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. А. Михайлюк ; Ін-т законодавства ВР України. – К., 2007. – 19 с.
29. Пустовіт Ж. М. Основні соціальні права та свободи людини і громадянина в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ж. М. Пустовіт ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К, 2001. – 17 с.
30. Пушкіна О. В. Конституційний механізм забезпечення прав людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики : автореф. дис... д-ра. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Пушкіна ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2008. – 48 с.
31. Француз-Яковець Т. А. Забезпечення конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Т. А. Француз-Яковець ; Одеська національна юридична академія. – О., 2007. – 20 с.
32. Бабін Б. В. Конституційно-правовий статус корінних народів України : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Б. В. Бабін ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2005. – 19 с.
33. Биков О. В. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О.М. Биков ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2001. – 16 с.
34. Ковалишин І.Г. Правовий статус біженців в Україні: проблеми теорії та практики: Автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.02 / І.Г. Ковалишин ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2005. – 20 с.
35. Лиска І. Г. Конституційно-правовий статус закордонних Українців в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.02 / І. Г. Лиска ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К.: 2012. – 20 с.
36. Мендеграл Т. І. Конституційно-правовий статус осіб без громадянства в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. / Т. І. Мендеграл ; Нац. академ. внутр справ. – К. : Науковий світ, 2011. – 20 с.
37. Пашинський В. Й. Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. Й. Пашинський ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – 19 с.
38. Шумна Л. П. Правові основи реабілітації інвалідів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Шумна Лариса Петрівна ; Одеська національна юридична академія. – О., 2002. – 185 с.
39. Тарасенко В. С. Правове забезпечення соціального захисту дітей-інвалідів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Тарасенко Вікторія Сергіївна ; Одеська національна юридична академія. – О., 2005. – 221 с.
40. Чічкань М. В. Правове регулювання соціального захисту інвалідів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Чічкань Марія Валеріївна.
41. Павлюков Р. О. Соціально-правовий захист інвалідів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2009. – 188 с.
42. Коробенко Н. П. Пенсійне забезпечення по інвалідності в солідарній пенсійній системі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Н. П. Коробенко ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2010. – 20 с.
43. Биба Н. М. Правове регулювання трудових відносин з інвалідами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.05 / Н. М. Биба ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2011. – 19 с.
44. Попов С. В. Правовий механізм реалізації конституційного права на працю в сучасних умовах : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05 / С.В. Попов ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2010. – 32 с.
45. Міщенко К. С. Механізми державного управління соціальним захистом інвалідів в Україні : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / К.С. Міщенко ; Акад. муніцип. упр.. – К., 2009. – 20 с.
46. Лаптінова О. К. Правове регулювання реабілітації засуджених з інвалідністю в умовах відбування покарання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. К. Лаптінова ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2012. – 20 с.
47. Петрусевич В. І. Адміністративно-правове регулювання зайнятості інвалідів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. І. Петрусевич ; Нац. акад. внутр. справ. – Л., 2012. – 18 с.
48. Челурной А. Г. Конституционно-правовое регулирование государственной политики Российской Федерации в сфере социальной защиты инвалидов боевых действий : дис ... доктора юридических наук : 12.00.02. Москва. – 2006. – 512 с.
49. Бароцкая К. Б. Конституционное право на социальное обеспечение в системе прав человека и гражданина: диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.02 / Челябин. гос. ун-т. – Челябинск. – 2006. – 187 с.
50. Рахимли Араз Паша оглы. Особенности конституционно-правового статуса инвалидов в Российской Федерации : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.02 Москва, 2007. – 264 с
51. Ильина О.М. Конституционное право на основное образование и гарантии его реализации детьми-инвалидами в Российской Федерации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук.: 12.00.02 / Ильина О.М. ; Саратов. гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского. – Саратов., 2010. – 28 с.
52. Алимов С. Ю. Конституционное и законодательное обеспечение прав ветеранов и участников боевых действий в Содружестве Независимых Государств : дис ... доктора юридических наук : 12.00.02. Москва. – 2011. – 371 с.
53. Лыхина Т. А. Права инвалидов: проблемы международно-правового регулирования и международные обязательства Российской Федерации : дис ... кандидата юридических наук : 12.00.10 / Лыхина Татьяна Александровна. – С.-Петерб. гос. ун-т. – 2011. – 198 с.
54. Бризецкий С. Н. Законодательное обеспечение конституционных прав инвалидов в Российской Федерации : автореф. дис. ... кандидата юридических наук : 12.00.02 / Бризецкий Станислав Николаевич ; Моск. ун-т МВД РФ. – 2012. – 20 с.